

Datum van
inontvangstneming

:

21/12/2020

Zaak C-387/20**Samenvatting van het verzoek om een prejudiciële beslissing krachtens artikel 98, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie****Datum van indiening:**

12 augustus 2020

Verwijzend nationaal orgaan:

Notariusz w Krapkowicach Justyna Gawlica - Krapkowice (Polen)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

3 augustus 2020

Partij in het hoofdgeding:

OKR

Voorwerp van de procedure in het hoofdgeding*

Het voorwerp van het hoofdgeding is het onderzoek van een klacht tegen de weigering van een notaris in Polen om een notariële akte te verlijden, namelijk een notarieel testament namens een Oekraïens onderdaan, waarin wordt voorzien in een rechtskeuzebeding voor het Oekraïense recht en in een aanpassing van de wettelijke volgorde van de erfopvolging naar Oekraïens recht.

Voorwerp en rechtsgrondslag van het verzoek om een prejudiciële beslissing

Het verwijzende orgaan formuleert twee vragen, waarvan de tweede meerdere subvragen omvat. De eerste vraag strekt ertoe vast te stellen of de personele werkingssfeer van artikel 22 van verordening nr. 650/2012, op grond waarvan de erflater het recht van de staat waarvan hij de nationaliteit bezit, kan kiezen als het recht dat zijn erfopvolging in het geheel beheerst, zich ook uitstrekt tot een persoon die onderdaan is van een derde land. De tweede betreft de vaststelling, ingeval tussen een lidstaat en een derde staat een bilaterale overeenkomst is

* Noot van de vertaler: in dit geval is het verwijzende orgaan geen rechterlijke instantie. Zie motivering van de ontvankelijkheid in het verzoekschrift (punten 15-25) en in de punten 10-13 van deze samenvatting.

gesloten die weliswaar niet de rechtskeuze regelt maar het toepasselijke recht aanwijst, van de verhouding tussen die overeenkomst en verordening nr. 650/2012 en van de invloed van deze hiërarchie der rechtsregels op de mogelijkheid voor een onderdaan van het betrokken derde land om op basis van artikel 22 juncto artikel 75 van verordening nr. 650/2012 een rechtskeuze te doen.

Prejudiciële vragen

1. Moet artikel 22 van [verordening nr. 650/2012] aldus worden uitgelegd dat ook een persoon die geen burger van de Europese Unie is, het recht van de staat waarvan hij de nationaliteit bezit, kan kiezen als het recht dat zijn erfopvolging in het geheel beheerst?

2. Moet artikel 75 juncto artikel 22 van verordening nr. 650/2012 aldus worden uitgelegd dat, wanneer een tussen een lidstaat en een derde staat gesloten bilaterale overeenkomst niet voorziet in een rechtskeuze inzake erfopvolging maar het toepasselijke recht inzake erfopvolging aanwijst, een onderdaan van een dergelijke derde staat die zijn woonplaats heeft in de lidstaat die door deze bilaterale overeenkomst is gebonden, een rechtskeuze kan doen?

Meer in het bijzonder:

- moet een bilaterale overeenkomst met een derde land de keuze van een bepaald recht uitdrukkelijk uitsluiten in plaats van louter het recht dat van toepassing is op de erfopvolging te regelen aan de hand van objectieve aanknopingsfactoren opdat de bepalingen ervan voorrang hebben op artikel 22 van verordening nr. 650/2012?

- is de vrijheid om het erfrecht te kiezen en zodoende door middel van een rechtskeuze één enkel toepasselijk recht te bepalen - althans op het door de Uniewetgever in artikel 22 van verordening nr. 650/2012 bepaalde gebied - een van de beginselen die ten grondslag liggen aan de justitiële samenwerking in burgerlijke en handelszaken binnen de Europese Unie die niet kunnen worden geschonden, zelfs niet wanneer bilaterale overeenkomsten met derde landen die voorrang hebben op verordening nr. 650/2012 van toepassing zijn?

Aangevoerde bepalingen van gemeenschapsrecht

VWEU: artikel 81, lid 2, onder c)

Verordening (EU) nr. 650/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 4 juli 2012 betreffende de bevoegdheid, het toepasselijke recht, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen en de aanvaarding en de tenuitvoerlegging van authentieke akten op het gebied van erfopvolging, en betreffende de instelling van een Europese erfrechtverklaring (hierna: „verordening”): overweging 38; artikel 22 en artikel 75

Aangevoerde bepalingen van nationaal recht

Grondwet van de Republiek Polen van 2 april 1997: artikel 45, lid 1, en artikel 176, lid 1

Pools-Oekraïense bilaterale overeenkomst van 24 mei 1993 betreffende rechtshulp en rechtsbetrekkingen in burgerlijke en strafzaken: artikel 37

Ustawa Prawo o notariacie (wet tot invoering van een notariswet) van 14 februari 1991 (hierna: „notariswet”): artikelen 81, 82 en 83

Korte uiteenzetting van de feiten en de procedure in het hoofdgeding

- 1 OKR, een Oekraïens onderdaan die in Polen woont, is mede-eigenaar van een woning in Polen. Zij heeft in Polen een notaris verzocht om een notarieel testament op te stellen met een rechtskeuze voor het Oekraïense recht en een aanpassing van de wettelijke volgorde van erfopvolging op grond van dat recht.
- 2 Op 10 juli 2020 heeft de notaris geweigerd om de notariële akte te verlijden, omdat zij van mening was dat de in het testament gemaakte rechtskeuze voor het Oekraïense recht in strijd was met het recht.
- 3 OKR heeft een klacht ingediend bij het verwijzende orgaan.

Voornaamste argumenten van partijen in het hoofdgeding

- 4 In de motivering van de weigering om de notariële akte te verlijden vestigt de notaris in de eerste plaats de aandacht op de personele werkingsfeer van de verordening. In dit verband beroept zij zich op de beschikking van 28 februari 2020 van de Sąd Okręgowy w Opolu (rechter in eerste of tweede aanleg Opole, Polen) die bij het onderzoek van een klacht in een zaak met soortgelijke feiten heeft geoordeeld dat artikel 22 van de verordening uitsluitend aan de onderdanen van de lidstaten van de Europese Unie de mogelijkheid biedt om het recht dat de erfopvolging in het geheel beheerst te kiezen. Een aanwijzing dat de verordening niet van toepassing is op onderdanen van derde landen kan volgens hem ook worden gevonden in de eerste zin van overweging 38 van de verordening, waarin het keuzerecht van de burgers van de Unie wordt vermeld, alsook in de rechtsgrondslag van deze verordening [artikel 81, lid 2, onder c), VWEU], op grond waarvan de verordening een maatregel vormt die de verenigbaarheid beoogt van de in de lidstaten geldende regels inzake het toepasselijke recht en jurisdictiegeschillen.
- 5 In de tweede plaats vestigt de notaris de aandacht op de voorrang die bilaterale overeenkomsten die door lidstaten met derde landen zijn gesloten krachtens artikel 75 van de verordening op de verordening hebben. De Pools-Oekraïense bilaterale overeenkomst van 24 mei 1993 betreffende rechtshulp en

rechtsbetrekkingen in burgerlijke en strafzaken voorziet niet in een rechtskeuze ter zake van erfopvolging. Artikel 37 van de Pools-Oekraïense bilaterale overeenkomst regelt het erfrecht aldus dat het Oekraïense recht (het recht van de staat waarvan verzoekster de nationaliteit bezit) het op de erfopvolging van haar roerende goederen toepasselijke recht is (lid 1) en het recht van de overeenkomstsluitende staat waar een onroerend goed gelegen is het op de erfopvolging van dat onroerende goed toepasselijke recht (lid 2). De regeling van het toepasselijke recht is dus niet van aanvullende aard.

- 6 In haar klacht van 28 juli 2020 voert OKR aan dat artikel 22 en artikel 75 van de verordening onjuist zijn uitgelegd.
- 7 Met betrekking tot artikel 22 van de verordening verwijst verzoekster naar de bewoordingen van die bepaling, volgens welke „een persoon”^{*} het recht van de staat waarvan hij de nationaliteit bezit, kan kiezen als het recht dat van toepassing is op zijn erfopvolging. Zij vestigt ook de aandacht op het feit dat artikel 22 van de verordening is opgenomen in hoofdstuk III van de verordening, dat collisieregels van algemene aard bevat. Volgens artikel 20 van verordening 650/2012 is het door de verordening aangewezen recht van toepassing, ongeacht of dit het recht van een lidstaat is. OKR is van mening dat dit ook geldt voor het recht dat bij een rechtskeuze overeenkomstig artikel 22 van de verordening is aangewezen.
- 8 Met betrekking tot artikel 75 van de verordening, dat bepaalt dat de verordening de toepassing van overeenkomsten tussen lidstaten en derde landen „onverlet laat”, is OKR van mening dat de gelijktijdige toepasselijkheid van de verordening en een dergelijke overeenkomst niet betekent dat de Poolse autoriteiten in een Pools-Oekraïense erfopvolgingszaak de uit een dergelijke overeenkomst voortvloeiende collisieregels moeten toepassen wanneer zij op basis van objectieve aanknopingspunten het toepasselijke recht bepalen. Aangezien artikel 37 van de Pools-Oekraïense overeenkomst geen regeling bevat voor de rechtskeuze ter zake van het erfrecht, kan het in een dergelijke situatie geen voorrang hebben op artikel 22 van verordening (EG) nr. 650/2012, die deze kwestie regelt.
- 9 OKR wijst er ook op dat de weigering om een testament op te stellen dat een keuze van het Oekraïense recht in Polen bevat, des te meer onterecht is omdat een dergelijk testament in elke andere lidstaat (die niet gebonden is door de betrokken overeenkomst met Oekraïne) zou kunnen worden opgesteld en dat de weigering leidt tot de versnippering van de erfopvolging, wat in strijd is met het beginsel van uniformiteit van het toepasselijke erfrecht.

^{*} Noot van de vertaler: in de Poolse taalversie wordt „kazdy” (eenieder) gebezigd, terwijl in de Nederlandse taalversie „een persoon” wordt gebruikt.

Korte uiteenzetting van de motivering van de verwijzing

Ontvankelijkheid

- 10 In de eerste plaats voert het verwijzende orgaan, namelijk de notaris, argumenten aan ter onderbouwing van de ontvankelijkheid van een door een notaris in Polen ingediend verzoek om een prejudiciële beslissing. Zij benadrukt dat de bevoegdheid van de Poolse notaris om in een welbepaalde context een prejudiciële vraag te stellen, te weten het onderzoek in eerste aanleg van een klacht tegen een weigering om een notariële akte te verlijden, zorgvuldig moet worden onderscheiden van de kwalificatie van de Poolse notaris als rechterlijke instantie in de uitoefening van andere bevoegdheden dan wel in andere regelgevingscontexten van het Unierecht.
- 11 Vervolgens beschrijft het verwijzende orgaan in detail de aard van de klachtprocedure tegen de weigering om een notariële akte te verlijden en bespreekt het de herziening van de notariswet van 2015 in overeenstemming met een beslissing van 7 december 2010 van een uitgebreide formatie van zeven rechters van de Sąd Najwyższy. In het geval van een klacht tegen de weigering om een notariële akte te verlijden is de notaris de instantie die de zaak in eerste aanleg onderzoekt. De Sąd Okręgowy oordeelt bij de behandeling van een klacht tegen een weigering om een notariële akte te verlijden in tweede aanleg. De notaris die heeft geweigerd een notariële akte te verlijden, is daarentegen geen partij in de klachtprocedure in eerste aanleg; hij toetst de rechtmatigheid van het weigeringsbesluit opnieuw en doet dit als orgaan dat een overheidstaak verricht op het terrein van de rechtsbescherming. Op het onderzoek van de klacht door de notaris zijn de procedurevoorschriften van de zogenaamde intermediaire procedure van toepassing, net als in een algemene burgerlijke procedure. De positie en de reikwijdte van de notariële handelingen die voortvloeien uit artikel 83, lid 1, van de notariswet komen overeen met die van een rechter in eerste aanleg die bestreden beslissingen heeft gegeven in het kader van de kodeks postępowania cywilnego (wetboek van burgerlijke rechtsvordering). De door de notaris gevolgde procedure correspondeert - in een gerechtelijke procedure naar aanleiding van een klacht tegen de weigering om een notariële akte te verlijden - met de procedure in eerste aanleg; en de beslissing van de notaris over de weigering om een notariële akte te verlijden correspondeert met een beslissing in eerste aanleg. Een dergelijke uitlegging en de overeenstemming ervan met artikel 176, lid 1, van de grondwet is ook bevestigd door de Trybunał Konstytucyjny (grondwettelijk hof, Polen) in zijn arrest van 13 januari 2015. Volgens dit arrest wordt een notaris behandeld als een openbaar ambtenaar en voldoet de toedeling aan de notaris van de bevoegdheid om over de zaak te beslissen aan de normen van het grondwettelijk beginsel van een eerlijke rechtsgang.
- 12 Wat betreft de door de rechtspraak gevormde positie van de Poolse notaris in de loop van de betrokken procedure in het licht van de verschillende criteria van het begrip „rechterlijke instantie” in de zin van artikel 267 VWEU benadrukt het

verwijzende orgaan dat de notaris een orgaan is dat onpartijdig en onafhankelijk is van de partijen die hem verzoeken een notariële akte te verlijden. De door hem geboden rechtsbescherming heeft een dwingend karakter in die zin dat een partij die een handeling door middel van een notariële akte wil of moet verrichten, geen invloed heeft op de verplichte controle door de notaris van de wettigheid van de inhoud van deze handeling. Elke notaris voert deze controle ambtshalve uit op dezelfde wettelijke basis (absolute verplichting) en dit bij elke notariële handeling (preventieve bevoegdheid). Zelfs op uitdrukkelijk verzoek van een partij kan de notaris er niet mee volstaan informatie te verstrekken omtrent een waargenomen gebrekkig element van de handeling die een partij voor eigen risico wil verrichten (arresten van de Sąd Najwyższy van 7 november 1997 en 5 februari 2004). Met het indienen van een klacht tegen de weigering om een notariële akte te verlijden begint de gerechtelijke fase van de preventieve bevoegdheid van de notaris. In dit stadium heeft een partij niet langer het recht om de notaris te kiezen die belast is met de zaak en is een onderzoek van de zaak door de Sąd Okręgowy slechts mogelijk na voorafgaand onderzoek van de klacht door de notaris. De notaris is hierbij zowel gebonden aan het beginsel van de voorrang van het Unierecht als aan de rechtspraak van de rechterlijke instanties die in tweede aanleg toezicht houden op de notariële werkzaamheden.

- 13 Het verwijzende orgaan is van mening dat een notaris de hem toevertrouwde taak van controle in eerste aanleg slechts doeltreffend kan vervullen indien hij in een zaak waarvan de beslissing afhangt van de uitlegging van het Unierecht, steeds de mogelijkheid heeft om een prejudiciële vraag te stellen. In het door het Poolse recht gecreëerde model geniet een partij het recht op een doeltreffende controle van haar zaak, ook in de fase waarin haar klacht wordt behandeld door een notaris. Om de uitlegging van het Unierecht te verkrijgen die onontbeerlijk is voor de beslechting van de klacht lijkt het noodzakelijk dat de notaris een prejudiciële vraag stelt.

Motivering van de vraag

- 14 Wat de eerste vraag betreft, verwijst het verwijzende orgaan naar de argumenten van OKR. De klacht van OKR kan niet worden toegewezen, gelet op de beslissing van 28 februari 2020 van de Sąd Okręgowy w Opolu in de Poolse rechtsorde.
- 15 Wat de tweede vraag betreft, is het verwijzende orgaan van mening dat moet worden vastgesteld in hoeverre de bepalingen van bilaterale overeenkomsten voorrang hebben op verordening nr. 650/2012 voordat het de bepalingen van de Pools-Oekraïense overeenkomst kan uitleggen. De ratio van artikel 75 van verordening nr. 650/2012 vloeit voort uit de noodzaak om verdragsverplichtingen van de lidstaten jegens derde staten na te leven. De uitlegging van artikel 75 van de verordening moet dus in alle lidstaten eenvormig zijn. Derhalve rijst de vraag of volgens de verordening enkel een regel uit een bilaterale overeenkomst die de rechtskeuze anders regelt dan de verordening in de weg staat aan een rechtskeuze of ook een regel die op enigerlei wijze het recht aanwijst dat op de erfopvolging van toepassing is.

- 16 Er zou kunnen worden overwogen dat alleen een bilaterale overeenkomst die de keuze van het erfrecht uitdrukkelijk uitsluit of deze uitsluit in een bepaald geval - omdat de mogelijkheid van een rechtskeuze anders is geregeld - voorrang heeft op artikel 22 van de verordening. In casu had de notaris oorspronkelijk een wezenlijk verschillende uitlegging gegeven op basis van de Poolse en de Duitse rechtsleer, volgens welke de collisieregels van een bilaterale overeenkomst een autonoom regime vormen op basis waarvan het toepasselijke recht omvattend wordt vastgesteld. Een minder conservatieve benadering is dat artikel 75 van de verordening niet vereist dat de autoriteiten van de lidstaten de toepassing van een bilaterale overeenkomst „overmatig afdwingen”; het vereist enkel dat voorrang wordt gegeven aan de regeling van bilaterale overeenkomsten wanneer deze een bepaald punt actief op een andere manier dan de verordening regelen. Naar huidige maatstaven anachronistische bilaterale overeenkomsten maken zelden gebruik van deze techniek om het toepasselijke recht aan te wijzen. In die opvatting is de regeling van de verordening zo veel mogelijk van toepassing en zou zij slechts sporadisch worden verdrongen door de regeling van een bilaterale overeenkomst met een derde land, voor zover deze niet verenigbaar zijn.
- 17 In dit verband verwijst de notaris naar artikel 25 van verordening nr. 593/2008, artikel 28 van verordening nr. 864/2007, artikel 69 van verordening nr. 4/2009 en vooral naar de rechtspraak van het Hof over artikel 71, lid 1, van verordening nr. 44/2001 en in het bijzonder de verhouding tussen de bevoegdheidsregels van deze verordening en de bepalingen van het Verdrag betreffende de overeenkomst tot internationaal vervoer van goederen over de weg (CMR), onder bijzondere verwijzing naar het arrest van 4 september 2014 in zaak C-157/13, waarin het Hof oordeelde dat de toepassing van de regels van internationale overeenkomsten die voorrang hebben op de verordening „geen afbreuk mag doen aan de beginselen die aan de justitiële samenwerking in burgerlijke en handelszaken binnen de Europese Unie ten grondslag liggen, zoals de [...] beginselen van vrij verkeer van beslissingen in burgerlijke en handelszaken, van voorzienbaarheid van de bevoegde rechterlijke instanties en, bijgevolg, van rechtszekerheid voor de justitiabelen” (punt 38). Volgens de notaris rijst ook de vraag of de vrijheid om het recht te kiezen en de vrijheid om door middel van een rechtskeuze één enkel toepasselijk recht te bepalen - althans op het vrij beperkte gebied dat de Uniewetgever in artikel 22 van verordening (EG) nr. 650/2012 toestaat - doorslaggevende overwegingen zijn die van invloed zijn op de uitlegging van de reikwijdte van de voorrang van internationale overeenkomsten op de regels van de verordeningen van de Unie, met inbegrip van de rechtszekerheid.
- 18 De notaris wijst er terloops op dat Polen bilaterale overeenkomsten houdende collisieregels inzake erfopvolging zonder mogelijkheid van een rechtskeuze heeft gesloten met vier derde landen waarvan relatief veel onderdanen in Polen hun woonplaats hebben: Oekraïne, Wit-Rusland, Rusland en Vietnam (maar ook met de opvolgerstaten van voormalig Joegoslavië die geen lidstaten zijn, Cuba, Libië, Noord-Korea en Mongolië). Deze overweging is bedoeld als illustratie van het belang van de voorgelegde vragen voor een uniforme en overigens niet alleen nationale praktijk, alsook als illustratie van de omvang van de kwestie van de

gelijktijdige toepasselijkheid van de verordening en bilaterale overeenkomsten tussen de lidstaten en derde landen.